N. Hemmingsen

Om Troldom
overi af Reravius
Bbs. 1618.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

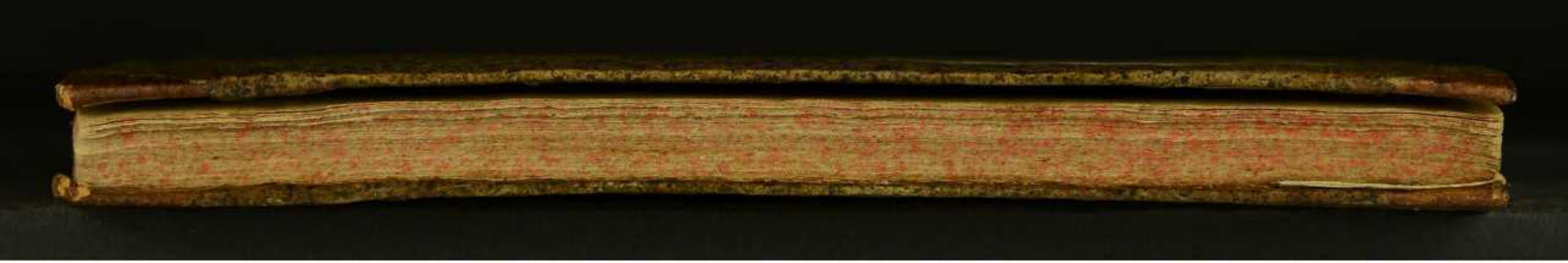

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

319 DA Box

№ 523.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

En Vnderuisning aff den hellige Skrifft/ huad mand dømme skal om den store oc gruelige Guds Bespottelse/ som skeer met Troldom/ signelse/maalelse/Manelse/ oc anden saadan Guds hellige Naffns oc Ords Vanbrug.

Item/33. *Propositiones* imod Troldom: Der til 33. *Propositiones* om Spaadom.

Screffuet paa Latine/ Aff hæderlig oc høylærdt Herre/

D. Niels Hemmingsøn.

Oc vdsæt paa Danske/ aff Rasm. Hansøn.

Nu igien paa ny bekosted at prentte/ oc met nogle flere/ den hellige Skrifftis Vidnisbyrd oc Exemple beprydet

Aff N. P.

Pſ. 31. v. 7. Jeg hader dem/ſom vare paa forfengelige løgn/men ieg/ieg hober paa Herren.
Syr. 4/31. Forficte ſandheden indtil døden/ oc den HErre Gud ſkal krige for dig.

Prentet i Kiøbenhaffn/ Aar 1618.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

LECTORI VERÆ ET *sinceræ religionis amanti*, S.

WVnstige Læser / denne Vnderuißning om den store oc gruelige Guds bespottelse / som skeer met Troldom / signelse / Manelse / oc anden saadan vanbrug / er saare fornøden / vel at betracte / efterdi Dieffuelen stedse oc altid tracter at forføre Menniskene / til all vrang oc falsk Tro oc mening / til Troldom / Signelse / Maalelse / manelse / spaadom / oc anden saadan Guds allerhelligste Naffns oc Ords vanbrug / saa at wi maa vel beklage det alt formeget / mere end sanden at være / det den hellige Apostel Paulus / vdi sin Epi-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

stel til de Epheser / i det andet
Eph. 2/2. Capitel / vdi sin tid klager / saa sigendis: Dieffuelen haffuer i denne tid sin Gierning i Vantroens Børn. Item / til Timothæum i den anden Epistel /
2. Tim. 2/ 26. Cap. ij siger hand om de Vgudelige / at de ere fangne aff Dieffuelen / effter hans Villie.

Thi wi formercke / dißverr / huor mange der lade sig lede oc forblinde aff Dieffuelen / met den fordømmelige Troldoms Konst / met huilcken de arme Menniske mene sig / stundum at gavne sig selff / eller andre deres Venner oc Tilhengere / paa Legomens vegne / stundum at giøre andre / deres wuenner skade / paa Korn / quæg / Fruct / Grøde / Førlighed oc hel-

helbrede / oc saaledis hessne sig saff offuer dem / tijt oc offte ickun for et eeniste Ords skyld. Huilcket de arme forblindede Menniske dog icke kunde vdrætte / eller giøre noget til / men Dieffuelen / huilcken de tiene / hand giør det aff Guds tilladelse / som wi faa i denne Tractat ydermere at høre. Icke kunde de heller tuinge oc nøde Diefuelen at giøre noget / men hand foruender Øyene oc sind paa dennem / oc lader sig at vere villig for dennem / paa det at hand kand føre dem i euig Fordømmelse.

En Part / naar Gud besøger dem / eller deres Quæg / met siugdom oc Kranckhed / oc den varer nogen stund / da flye de

strax hen til Spaakoner / som dem skulle spaa / oc met deres gæckerj sige dem / om de ere forgiort eller ey. Jtem / naar oc huor det skal blisse bedre met dem.

Somme fly til gamle Kierlinger / som skulle met en traad / som de der til synderlig spundet haffue / om Søndagen vnder Høymesse / maale dem tuert oc endelangs / oc siden met deres vedtagne ord prim signe dem. Jtem / naar mand faar Kaaldesiuge / da søger mand til dem der skulle skrisse for / hvilcke der somme skrisse et Ord / oc som̃e et andet / samme skrisse *Calamitas*, som̃e *Kalamaris*, oc andet saadant Gæckerj / hvilcket mand skal paa atskillige Tider

æde vdi sig. Somme skrifue en lang remse/at henge paa Halsen/saa som den: De ni Systre de vorede/de tre i Øster/de dre i Vester/ etc. En part skrifue paa Latine: *Per patris clementiam, per Filij Sapientiam, &c.* Oc mene/at saadanne vedtagne ord skulle kunde hielpe dem/ i det at de enten æde dem/ elleer bære dem paa sig/ huilcket alt sammen er ickun Diefuelens Kaaglerj / met huilcket hand forvender Øyen oc Sind paa Folcket.

Huor mange slags signelser oc remser der brugis/ synderlig paa Landsbyer/oc Kiøbstæder met/naar quæg blifuer siugt/ere skøt wtallige. Oc dersom saadant ickun alenisste bleff brugt

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

aff Hedninge / som intet vide aff Gud at sige / Eller aff de wgudelige / som aabenbare staa imod Gud / da vaare det icke saa stort Klagemaal vært / men nu brugis saadanne Signelser / maalelser oc skriffuelser for Siugdomme / baade paa Folck oc Fæ / tijt oc offte / oc forsuaris allermest aff dem / som skulde være Christne / oc Kirckens Lemmer / end ocsaa aff dem / som skulde baade met Ord oc Verdslig Ræt straffe saadant vdi andre / Huorfore at vore Naboer / i andre omkringliggende Lande oc Nationer / tage Aarsage at tale ilde om oss / for saadant Gæckerj som her brugis.

Naar

Naar nogen sætter sig imod saadan Vgudelighed/ oc siger den at være Synd oc vræt/ da veed mand saa meget at sætte imod: Det er/ sige de/ Guds Ord: Mand giør ingen mand ont der met/ men hielper Folck oc Quæg til deres helbrede. Item/ den oc den bruger det/ vi maa ieg icke ocsaa. Helbreden er god at hafftue/ Den der fattis Ild/ hand leder i Asken/ oc meget andet saadant. Men til alt saadant findis Suar vdi denne effterfølgende Tractat: Det er vel Sandhed at helbreden er god/ Men Salighed er bedre/ derfore skal huer see til/ at hand icke forkaster sin salighed/ for denne timelige helbre-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

de skyld. Huo som icke met denne lille Vnderuisning (dog den er vel nocksommelig oc nøyactig) lader sig nøye / men begærer der om ydermere beskeed / hand kiøbe sig Zauberteuffel / *Ludovici Melichij*. Item / den Bog / som *D. Johannes Vierus* haffuer skreffuet / *de præstigijs Dæmonum*, huilcken mand finder saa / baade paa Latine oc Tydske.

Til denne Tractat ere ocsaa sæt tuende Disputatzer / som fornæffnde Herre / D. Niels Hemmingsøn haffuer fremsæt oc disputerit / her vdi Kiøbenhaffns *Universitet*, den ene imod Troldom / i huilcken der met saa Ord befattis noget

nær

nær det samme / som i denne Tractat indeholdis / oc der til om besuærelse eller Maneise / huad mand der om skal acte. Den anden om Spaadom / huad mand der om domẽ skal / huad slags Spaadom der er nyttigt / oc huad der er skadeligt / at mand her aff ocsaa kand lerre / at beholde den spaadom som nyttigt er / oc den ræt bruge / oc at forskiude den som skadeligt oc fordømmeligt er / som Spaakoner / *Genethliaci* eller Fødsels regnere / oc andre saadanne bruge / aff huilcke der en stor Part komme offuereens met Troldfolck / Ja / Gud gifuet / at de icke talede aff den spaadoms Aand / som den

Pige

Actor. 15 16/17/etc Pige vaar besæt met / der omtalis i Apostlenes Gierninger.

GUD vnde oc giffue huer Christen Menniske / at hand icke lader sig aff Dieffuelen besuige / huilcket letteligh skee kand / naar mand ickun noget viger fra Guds Ord / til Troldoms oc Spaadoms forfængelighed.

En

En Under-
uisning aff den hellige Skrifft / huad mand dømme skal om Troldom / Signelse oc Manelse / etc.

VBlant andre ting / som en Christen / Liffactig / oc Saliggiørendis Tro vdrætter / er dette icke det ringeste / at hun intet forsøger eller tager sig for Hænder / om huilcket Samuittigheden tuiler / fordi / alt det som et Menniske tager sig for at giøre / om huilcket Samuittigheden enten farer vild / oc dømmer wræt / eller er tuilactig / eller ocsaa at det er tuert imod Samuittigheden / det dømmer en rætskaffen Tro at være synd: Oc derfore tager hun sig varee / at hun icke skal giøre noget / om huilcket hun icke

icke haffuer Guds Ord/ som en alleruisseste Regel. Hid hører det/ der Paulus siger/ til de Romm:re i det
Rom. 14. v. 5. fiortende Cap: Huer skal være fuldkommelig vissi sin mening/ Det er: Ingen skal giøre noget imod sin samuittighed/ Ingen skal giøre det som hand tuiler paa/ om det er tilbørligt eller ey. Denne Troens krafft oc vdrætning skamfuter deres Mening/ oc dømmer den at være synd/ huilcke der vanbruge det salige Guds Ord/ oc misbruge det hellige S. Hansis Evangelii Ært/ i det at de den binde oc sy i Klude/ Leer/ Spiff/ Guld/ oc anden Materie/ oc bære den paa deres Hals/ eller andensted paa Legomet/ paa det at de kunde beskarmes/ oc være frj fra Diefftuelen. Somme binde paa dem Suerdbreff/ Kaarsens Tegn/ *Characteres*, vnderlige Ord/ skreffne met Rune Bogstaffue/ eller andre/ som de icke selff kiende/ oc mene daarigen/ sig det met at kunde beuaris fra Hug

oc

oc Slag / Skud / saa der icke skulle kunde bide paa dennem / som saadant haffue paa sig / enten Bøsse / Pijl / Kappier eller andet. Item / de Quindfolck som ere i Barns Nød / snarlig at forløsis kunde / som binde saadant paa dem / etc. Huilckes falske mening oc vrange Tro / der met krafftige Beuijßninger kand igiendriffuis. Fordi / de som saadant bruge / komme sig selff i stor vaade oc Fald.

Først foracte de Gud / i det at de i deres Daarlighed / meere acte denne vrange Tro oc Affguderj / end Guds Bud oc Befalning. Fordi saa / siger hand / i den femte Mosi Boa / Cap. 12: I skulle icke giøre huer / som hannem selff tyckis rat at være. Item / I skulle holde alt det ieg biuder eder / at i giøre der effter / I skulle intet legge der til / oc intet tage der fra. 1. Deut. 12. v. 8. v. 32.

Der-

2. Dernest/gisre de dem selff en ond Samuittighed/thi denne falske mening oc vrange Tro/støder oc slar dennem aff een Wgudelighed i en
1.Sa.28. anden/til deres euige visse Fald oc fordærffuelse.

3. For det Tredie stadfeste de denne falske Tro i andre/oc gisre dem stor
Matt.18/ v.6. skade met deres onde Exemple/huilcket er visseligen en stsrre Synd/end huer mand troer.

4. For det Fierde/stiele de Wren fra Gud/i det at de tillegge de Bogstaffue/der det hellige S. Hansis Evangelium/oc andre Guds Ord skriffuis met/nogen Krafft oc vdretning/met huilcket de komme offuereens met de wgudelige Spaakoner oc Troldfolck. Thi at lige som en liffactig Tro acter Guds ord at vsre krafftigt/i det at mand hsrer/forstaar oc troer det/saa bekiender hun det samme icke andet at være/end nogle døde Bogstaffue/som intet kunde vdrætte/naar mand til Troldom

dom oc Signelse skriffuer oc bær det paa sig.

For det Femte / frakalder oc bortrycker denne falske menning oc vrange Tro / Menniſken fra den rætte oc sande Guds Ords brug / som er / at wi skulle met et rætsindigt Hierte troe det / oc formedelst samme Tro bliffue salige. Vdi denne rætte brugs sted / haffuer Dieffuelen indført oc indtrygt i verden / denne falske vrange Tro oc Affguderi / at Menniſkene skulle troe nogen forborgen oc hemmelig Krafft eller vdrætning / at være i de Bogstaffue / som Guds Ord / oc det hellige S. Hanſis Evangelium skriffuis met / imod Kaaldesiuge / Forgiørelse / Jet / verck / oc Dieffuelens Suigactighed. 5.

For det siette / saae de Menniſke sielden aff Verden en god Affgang / som forlade dem paa nogen Troldoms skriffter / Rune Bogstaffue / Kaarssens Tegn / vnderlige ord / etc. Exempel haffue wi her paa / i den Hi- 6.

storiske *Relation*, om det gruelige Forræderj/ som to aff Kong: Mayest: i Skotland/ Kong Jacob den *VI.* hans Vndersaatte/ haffde sig fortagen mod hans Mayest: Person/ huilcken er paa Danske prentet i Kiøbenhaffn/ Anno 1603. met vor Naadigste Herris *Privilegio*, At effter den Greff von *Goruie*, met sin Broder Mester *Alexander*, haffde taget dem fore/ at formyrde forbemelte Kong Jacob i S. Hansby/ i Skotland/ den 5. *Aug. An.* 1600. Men Gud giorde det dog saa/ at de to Forrædere bleffue nedderlagde/ oc effter den Greffue von *Goruie* aff K. M. Tiener vaar hiertstucken oc ihielslagen/ lod K. M. søge oc besee hans Klæder/ om de kunde finde nogen Breffue eller skriffuelse/ huor vdaff hand kunde haffue nogen klar beskeden om dette forræderj/ men intet funde de hoss hañem/ vden en tilsammensyet Pose/ aff Pergament giort/ som vaar fuld met seltsomme Bogstaff-

Bogstaffue oc skriffuelse / som mand bru-
ger til troldom / oc andre ord / som de
bruge til at besuærge / vdi huilcke
Bogstaffue oc Skriffuelse / som det
iuntis / hand haffde sæt hans tilljd /
tænckendis / at hand foruden denne
kunde bliffue beskærmet / oc der-
for hand stedse oc altid haffde baaret
denne Skrifft omkring met sig / men
hans jammerlige Endeligt giffuer
tilkiende / huad saadanne Skriffter
kunde hielpe. Derfor huilcken som
bruger denne wgudelighed oc falske
mening / hand haffuer forkast oc for-
saget troen / er falden fra Guds Naa-
de / oc beujsis at være Dieffuelens / oc
icke Christe Tiener / oc neppelig døer
vel aff denne Verden.

For disse sagers skyld vil ieg nu her
beskriffue et Spørßmaal / om Trol-
dom / Signelse oc Manelse / som mig
er foregiffuet aff en ypperlig ædel
Mand / oc Suar der til: Huilcket
Spørßmaals Forklaring oc vdleg-
gelse / visselige er storligen fornøden /

besynderlige i denne Tid / i huilcken
Dieffuelen nu paa ny igien fornyer
sine gamle Konster / til at formørcke
det klare Evangelij Liuß.

Spørßmaalet liuder saaledis:

Om Troldfolck / det er / de
som enten met Signelse / Na-
nelse / Læßning / Tegn / Billede /
eller noget andet / som der til
aff en vrang Tro brugis / me-
ne sig / enten at kunde skade el-
ler gavne Menniskene: Eller
ocsaa de som noget andet bru-
ge met Troldoms konst / skulle
lidis i den Christen Menighed
eller ey?

Paa det at ieg rættelig / oc vden
Vildfarelse / kand suare til dette
Spørsmaal / da siunis mig nyttelig
at være / at disse fem efterfølgend
Spørß-

Spørßmaal/ effter huer andre/igen-
nemseis oc forklaris.

II. Aff huem Troldom haffuer sin begyndelse?

III. Om Troldom er krafftig i sig selff?

IIII. Huorfore Gud tilsteder/ noget at vdrættis/formedelst saadane Diefsuels Konster?

V. Huilcke steder i den hellige Skrifft der forbiude Troldom?

VI. Huilcken en stor Synd Troldom er?

Aff disse Spørßmaals forklaring skal mand lætteligen kunde suare till ved det fremsatte Spørßmaal.

Om det Første.

Endog / som *Augustinus* siger / oc *Epiphanius* vidner /

at Zoraſtres / de Bactrianers Konning / ſom leffde i Ninj / Babylons Kongis tid ſiges at haſue vared den førſte / ſom paafant Troldoms konſt / Dog alligeuel legger *Methodius* i ſine *Revolutionibus*, Troldom rætteligen Dieffuelen til / at hand den ſkal haffue paafundet / huilcken der gaff Cains Børn diſſe Konſter / Anno 340. i Jareds Tid / ſom vaar den ſiette Mand fra Adam / fordi ſaa / ſiger *Methodius*: I det 3. cap. oc 40. Jareds Aar / opſtode nogle Mænd / ſom vaare en ond Konſtis paafindere / wrætferdige / oc fuld aff all Skalckhed / aff Cains Børn / ſom vaare *Jobeth*, *Tholuſcol*, Lamees Børn / ſom vaar blind / huilcken oc ſaa ihieiſlo Cain: Huilcke Dieffuelen regærede / oc der effter omuende dennem til all Troldoms konſt. Det te ſiger *Methodius*.

Men der er ingen tuil paa / at Dieffuelen haffuer jo optænckt diſſe forbandede Konſter / at hand ſaaledis

dis / met tiden / kunde met sin onde stanck oc Vreenlighed dempe oc igienskyde Guds Ords allerreeniste Kielde / oc vdslætte den sande Guds dyrckelse / oc i hendis sted indsticke falsk Mening oc vrang Tro / Suig oc bedragerj. Ja hand lod det paa- Gen. 3.
kiende / strax effter at Menniſken vaare skabte i Paradiß / i det at hand gick til vore første Forældre / oc met sin kraaglow oc falske Vdtydning / ledde dennem fra Guds Ords lydighed / oc kom dem til at de forsagede Gud / oc adlydde Dieffuelen / huorfor de met alle deres Efterkommere / maatte lide allerstørst straff / oc hafde slet aldelis forfaret / oc blefuet borte til euig tid / der som Gud aff sin store Miskundhed for sin Søns skyld / icke hafde opræt deñem / men den ny forjættelse / om Quindens Sæd.

Men her skal mand met allerstørste flid betæncke / Dieffuelens onde oc vrange efterfølgelse / oc hans snedige oc fordærffuelige Konstighed /

Huilcken der efterfølger Gud (paa det hand kand skiule sit Suig oc bedrægerj) lige som en Abe / at vdspre-de oc forvje sin forvende oc fordærff-uelige Religion / oc vrange dyrckelse. Fordi / lige som Gud bruger tre red-skab / til at oplære Menniſken i den rætte sande oc salige Guds dyrckelse oc tieniſte / forvden Miracker oc an-dre Gvddommelige Gierninger / met hvilcke hand stadfester sit Ords

1. *Verbum.* vißhed. Det første Redskab er Or-det / hvilcket indeholdis i Propheter-

2. *Sacra-menta.* nes oc Apostlenes Skrifft. Det an-det ere Sacramenterne / som oss ere befalede i hans Ord / hvilcke ere lige som nogle siunlige Prædickener.

3. *Spiritus S.* Det tredie er Aanden / ved hvilcken Gud er krafftig i Ordens Prædi-cken / oc Sacramenternes brug. Li-ge saa haffuer oc Dieffuelen / hvil-cken Paulus kalder denne verdens / det er / alle Vgudelige Menniſkes Gud / tre Stycker / at stadfeste sin løgn met / forvden de optænckte Mi-

racker

rackel oc Bedrægerj / huilcke Pawedommet vaar fuld aff. Først haffuer hand sit Ord. Dernest (saa at sige) sine Sacramenter. Oc saa der til sin Aand / ved huilcken hand er krafftig i sit Ord oc Sacramenter. I. II. III.

Dieffuelens Ord er en part / Sophistiske foruendelse oc Kraaglow paa Guds Ord. En Part Menniskelig paafund / som er tuert imod Guds ord. En Part nogle visse ords Vedtect / som skeer aff en vrang tro / huilke vedtagne Ord tilleggis nogen Krafft / i det at de skriffuis eller opregnis / som mand kand see i troldoms Konst. 1.

Dieffuelens Sacramenter ere icke eet slags / men mange / som ere visse tegn / Figurer / Billeder / oc allehaande tingesters vanbrug / som er Salt / Jord / Vand / Papir / Vox / Traad / Sax / Saald / Negle / Haar / døde Menniskers Hoffuetpander / Tænder oc Been / Messevijn / Døbevand / Vox aff Kirckeliuß / Jord aff 2.

3. Kirckegaarde/Kirckeporte/ꝛc. Dieffuelens Aand er den / ved huilcken hand er krafftig i sit Ord oc sine Sacramenter / til deres Fordærffuelse / som lade sig lede oc driffue aff hannem / imod Guds Ord / oc holde mere aff Dieffuelens Løgn / end aff Guds Sandhed.

Vdi disse wlydighedsens Børn haffuer Dieffuelen sit fulde Herredømme / som Paulus siger / enddog at hans forsæt tijt oc offte aff Guds Godhed forhindris. Fordi Dieffuelen haffuer ingen større lyst / end at hand kand hen lede Menniſken til Guds foractelse oc bespottelse / oc at hand i nogen maade kand efterfølge Gud / vnder et Engle skin / oc dermet kuldkaste Menniſken i all falsk mening oc vrang Tro / paa det at de omsier kunde ynckelig met hannem forfaris / oc bliffue borte. For anden Sags skyld tør mand icke tæncke at Dieffuelen haffuer indført Troldoms wgudelighed i Verden / end at hand

2. Cor. 11. v. 4. *Formas se vertit in omnes*

hand met nogen fordømmelig oc vrang Religion oc Dyrckelse / kand satte Menniskens sind / at de icke skulle bliffue ved den sande oc salige Guds Tieniste / oc bliffue salige / paa det at hand skal icke alleene met sine Engle kastis i den euige Pine. Thi effter at den forgifftige Skalck oc Forræder vel viste / sig icke at kunde tilraade Menniskен / at slæt bortkaste al Guds Tieniste oc Dyrckelse / fordi at alle Menniske / end ocsaa de allergrofsueste Folck paa Jorden / som *Cicero* siger / haffue altid hafft nogen Mening om Religionen / huor aff de forstaa at mand skal tiene Gud / oc det haffde de aff Naturen / derfor flyde hand til det som nast vaar / oc vdi den sande oc salige Guds Tienistis sted / indskickede en falsk oc fordømmelig Dyrckelse oc Tieniste / vnder huilcken all Guds Ords vanbrug / falsk mening oc vrang Tro / som skeer vdi Troldom / besluttis oc indeholdis.

Det

Det er korteligen sagt / om Troldoms Wgudelighedz oprindelse / huem den begyndte / oc i huad mening hun bleff optænckt. Nu efterfølger det andet Spørßmaal.

Om det Andet.

Efterat der nu er tilkiende giffuet oc beuist / at Dieffuelen / som er Menniskens saligheds Fiende / er alleene den rætte rod oc begyndelse til troldom / oc all vrang Tro oc falst Guds tieniste / huilcken der skicker oc lauffuer alle sine Raad / Anslag / suig / bedrægerj oc paafund der heden / at hand kand kuldkaste Menniskен (som formedelst Affguderj falde fra Gud) i euig Pine oc bedrøffuelse. Saa efterfølger nu det andet Spørßmaal.

Om Troldoms Læßninger / tegn / Figurer / Billeder / oc andet / ere krafftige i sig selff eller ey?

Der

Der til suarer ieg eenfoldeligen oc klarligen / at Troldfolck kunde aff deres egen mact oc konst aldelis inteet vdrætte / fordi der er slæt ingen mact eller Krafft vdi de vedtagne Ords opregnelse / Tegen / Billeder / figurer / Vorbørn eller andet / Men Dieffuelen / met huilcken Troldfolck haffue giort pact / paa det at hand kand stadfeste Menniſken i Vildfarelse / da vdrætter hand meget til Troldom / huilcket lætteligen kand her aff beuiſis.

Chaldæer, *Arcader*, *Ægypter*, *Indier*, oc andre mangeslags folck / haffue brugt Troldom / icke anderledis end vore Troldkoner giøre / men det er viſt / at der ere mange slags Form oc maade til / at bruge Troldom met / oc mange atskillige Ord. Thi efterdi det Folck viſte intet aff Chriſto eller hans Evangelio at sige / haffde de langt andre slags Troldom / end Dieffuelens Tienere hoss oss haffue / huilcke som vanbruge

Guds

Guds Ord oc Christi Naffn / De hellige Evangelij Ord/ oc Guddommelige Sacramenter / Daaben / oc Hærrens Naderis Brød oc Vijn/ met huilcket de giffue tilkiende / sig at være tj dobbelt verre oc slemmere / end de aff *Chaldea* oc *Arcadia*. Fordisaa / de *Chaldeer* brugte Diefftuelens Ord / oc onde Aanders samtale oc ord / Men vore Troldkoner mißbruge bespottelige det sande Guds ord / oc Christi naffn / til deres Diefftuels squalder oc vildfarelse. De *Chaldeer* haffde i fordum Tid en Spaadom / til huilcken de brugte et Saald / lige som et vist Tegn / eller Diefftuels Sacrament / saa tilst som de vilde lede effter noget som vaar bortstaalet. Vore Troldkoner pleye oc saa at bruge saadan Spaadom / naar de lede effter noget staalet / endog de haffue icke de samme Ord i deres spaadom / som *Chaldeerne* haffde / huilcket de vaare storligen oc aldeles fornøden / dersom nogen mact

eller

eller krafftighed skulde være i de ord/ som der til ere vedtagne: Vore Troldfolck bruge met Spaadommen nogle Ord/ aff den halffiredieſinds- pſ.50/18.
tiuende Pſalme/ huilcken de læſe eller mumle offner et saald/ saa sigendis: **Naar du seer en Tyuff/ da løber du met hannem/** huilcke Ord der i Sandhed intet gisre eller vdrætte til det forsæt/ Fordi/ David straffer i den sted den onde lyst oc begæring i dem/ som offuergiffue deres kald oc effter følge dem/ som met ræt oc wræt sancke Gods oc rigdom tilhobe.

Her aff er det klarligen beuiſeligt/ at der er huercken i ordene/ icke heller i Sacramenterne/ det er Saaldet/ saxen eller Nøgelen/ som der til brugis/ nogen Spaadoms Krafft/ om det som er bortstaalet/ Men krafften oc Vdræmingen er hoss Dieſſuelen/ huilcken met denne viiß oc maade gisr sig Menniſken vnderdanige/ at de skulle vanbruge GVDS

Ord

Ord til deres egen fordærffuelse / fordi Diefftelen haffuer ingen større lyst oc tjdkort / end at hand kand inddriffue oc nøde Menniſken / imod Guds Ord / til atſkillige vrange Meninger / falſk Helligheđ / oc Guds Ords vanbrug. Thi det er ingen Salighed / vden for Guds ords rætte brug / huilcken der ſtaar i diſſe fire Stycker.

1. Det førſte er / at wi rætteligen aff Guds Ord lade oſſoplære / om den ſande Gud / om hans dyrckelſe oc tieniſte / oc om andre Stycker / ſom høre til Menniſkens ſalighed.

2. Derneſt / at wi effter Ordet / ſætte vor Tro oc tilljd til Gud.

3. Fremdelis / at wi formedelſt Troen / forhaabe oc vente det ſom oſſ er tilſagdt oc loffuit.

4. Det ſidſte / at wi gjøre oc leffue effter Ordet: Derſom wi bliffue i denne Ordens rætte brug / indtil enden varactige / da bliffue wi ſalige / Men huilcken ſom gjør der imod / hand

hand frister Gud / huilcken hand skal finde paa den yderste Dag / som en streng Dommer / vden hand i tide gior Poenitentz / oc omuender sig.

Paa det sidste beuisis oc saa her vdaff / at Troldkoners oc Troldkarles trylderj haffuer aff sig selff ingen krafft eller maet: Fordi som *Augustinus* siger / effter at Troldfolckenes vedtagne ord bleffue almindelig aabenbarede / da haffde de ingen maet ydermere / naar mand dem opregnede: Fordi Dieffuelen tilstedder icke / sine hemmelige Konster at bliffue almindelige aabenbarede / paa det at de Forstandige icke skulle forstaa / huor gøckelige de ere / oc at hand saaledis met sin Religion skulde bliffue bespottet oc foracted.

Om det Tredie.

NAar Menniskene høre de Troldoms Konster / huilcke Dieffuelen haffuer paafundet / nu at giøre skade paa Korn oc

Grøde / nu at fordærffue Folck oc Fæ/etc. strax spørge de: Huorfore Gud tilsteder hañem saadant? Hui hand icke sætter sig imod Dieffuelen? Huorfore hand tilsteder/sit Naffn i saa maade at bespottis iblant Menniſken?

Der suarer ieg saa til: sagen huorfore saadant skeer / er strax tilrede / Fordi David i sin 81. Psal. v. 12. 13. suarer/ saa sigendis: Mit Folck hørde icke min Røst/ oc Israel lydde mig icke/ Saa lod ieg dem bliffue i deres hiertis forurende Anslag / at de maatte vandre effter deres Raad. Item/ Paulus i sin anden Epistel til de Thessalonicker / i det 2. Cap. suarer/ saa sigendis: Fordi de icke vilde tro Sandhed / gaff Gud dem krafftige Vildfarelser / at de skulde tro Løgn. Item / Rom. 1. v. 28. Lige som de icke hulde for got/

2. Thess. 2. v. 10/ 11.

at haffue GVD i ſinde / ſa gaff Gud dem hen i deres Sind / ſom duer intet / at giøre de wſømmelige Ting. Men Løgn er lige saa vel all GVDS Ords vanbrug / imod hans Villie / ſom alle Dieffuelens oc Menniſkens paafund / huilcke der føre oc indtrycke i Verden nogen Wgudelighed oc falſk Helligheb.

Derfore tilſtedis Dieffuelen / at giøre Menniſken Skade paa Gods oc Liff / ſaa meget ſom vore Synder fortiene / Oc ſaa meget ſom GVD hannem / til at forſøge andres Tro met / tilſteder. Saa mener oc ſaa *Auguſtinus*, der hand ſiger: Det er icke vnder / huorfor Gud det tilſteder / at de ſom det høre oc ſee / kunde forſøgis / huad Tro de haffue til Gud. Denne Sententz ſtadfeſter den hellige Fader met Guds Røſt / i den femte Moſi Bog / xiij. Capit. Om no- Deut. 13. v. 1.

gen Prophete eller Drømmere staar op iblant eder: oc giffuer dig et tegn eller noget vnderligt / oc det tegn eller vnderlige ting kommer / som hand sagde dig om / oc hand siger: Lader oss gaa / oc efterfølge andre Guder / da skalt du icke lyde samme Prophetis eller Drømmeris ord / Thi Herren eders Gud frister eder / at hand vil forfare / om i elske hannem aff gantske hierte eller ey / Fordi Diefvelen vil icke andet met sine Troldoms Konster / oc fordærffuelig suig oc Bedrægerj / end at Menniskene som dem tilhenge / skulle i saa maade met tiden falde fra det sande Guds Ord / indtil saa længe de slæt oc aldelis faa forsaget Gud oc hans hellige Evangelium / sig selff til euig Fordærffuelse / andre til allerstørst Forargelse.

Men her imod sige nogle / paa det de skulle siunis at være visse / oc vide noget / i saa maade: Legomens sundhed oc Karskhed er Guds Gaffue / oc

oc en god Ting/ derfore / om mand den miſter/maa mand i huad maade mand kand / hende igienſøge : Oc om Legomens Sundhed oc karſkhed er formedelſt Dieffuelens konſt bortagen / huorfor maa mand hende icke formedelſt Dieffuelens Konſt igienſøge. Der findis ocſaa de/ ſom ſige det der meget ſlemmere er / oc met en wreen Mund vdgifue megen mere wgudelighed / til Chriſti Evangelij beſpottelſe. Men dennem ſuarer *Auguſtinus* met diſſe Ord : Huilcken ſom vil haffue Salighed foruden Saliggiøreren/ Oc foruden den ſande Viſsdom acter ſig at kunde bliffue viſs oc forſtandig / hand ſkal (icke karſk/ men ſiug/ icke viſs / men en Gæck) arbeyde i ſin Siugdom / oc bliffue i ſin ſkadelig Blindhed galen/ oc en Daare/ Derfore all forfaring oc vdfrittelſe / oc all Helbrede ſom vdkræffuis oc begæris aff Troldoms Konſt/den ſkal heller kaldis død den end liffuet. Dette ſiger *Auguſt.*

Derfore/ huilcken som haffuer omhyggelighed for sin Salighed/ oc det euige Liff/ hand skal effter Pauli Raad/ i huad hand gior/ det skal hand giøre i vor Herris Jesu Christi Naffn/ oc aff hannem begære sin Sundhed oc Karskhed/ oc føre der til rætte skickelige Middel oc Lægedom/ icke friste Gud/ huilcken der tilsteder meget at skee formedelst Dieffuelen/ paa det hand kand forsøge sit Folckis Tro/ oc paa det/ at alle de som lade sig regære aff Dieffuelens Ord oc hans Sacramenter/ oc foracte Gud oc hans Ord/ skulle til euig tid fortabis. Icke vil det heller være/ at nogen vil mene sig/ at kunde tilhenge baade Gud oc Dieffuelen/ Fordi/ Gud oc Belial haffue ingen Samquem tilhobe. Oc Elias siger til den wgudelige Achab oc hans Hofftienere/ oc til det gantske Folck: Huor lange ville i halte paa baade Been? Er Herren en Gud/ da efterfølger hannem/ Men

1.Cor.10. v. 31.
Col.3/17.
1.Re. 18. v. 21.

er

er Baal / da efterfølger hannem. Der foruden / efterdi at Gud er nidkier / tilsteder hand icke den mindste Pricke aff sin ære / at giffuis Diffuelen.

Om det Fierde.

DEt fierde Spørßmaal er om de steder i den hellige Skrifft som forbiude Troldom. Endog at det nock er beuist aff det som tilforne er omtald / at Troldom er baade fordømt aff Gud / De de som disse Konster bruge / Gud til forhaanelse / ere icke værde at de skulle see Solen / dog vil ieg opregne nogle faa vidnißbyrd / som den forbiude / huor aff mand oc saa kand forstaa / huor hadsk oc vederstyggelig en ting / troldoms wgudelighed er for Gud.

Det Første oc det andet Guds Bud de biude strengelige / oc befale / at mand skal haffue en fast tro oc tillid til Gud alleene / oc forbiude all Tillid til nogen anden ting / Der off-

uer fordømme de all Guds Ord oc hans Naffns vanære: Du skalt
Exod. 20/ v. 2. 3. icke/ siger haud/ haffue fremmede Guder for mig. Du skalt icke bruge din Guds Naffn forfængelige.

Levit. 19/ v. 31. I den tredie Mosi Bog 19. Cap. siger Gud: Vender eder icke til Spaamænd/ Oc i skulle icke spørge noget aff Tegens vdleggere/ at i blifue wrene hossdem. Met dette Herrens Ord offueruindis oc beuisis baade Troldfolckene selff/ oc de som bruge deres hielp/ at være besmittede oc skyldige.

Levit. 20/ v. 6. I den samme Bogs 20. Capit. Naar en Siel vender sig til Spaamænd/ eller til dem som vdlegge Tegn/ at hun giør Hoerij effter dem/ da vil ieg sætte mit Ansict imod samme Siel/ oc oprycke hende fra sit Folck.

Det-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

Dette Herrens Bud oc Befalning indeholder tre Stycker. Først lærer det/ at Troldom oc Spaadom er en vederstyggelig Ting for Gud. Dernest giffuer det klarligen tilkiende/ at 2.
de som bruge Troldoms Konst/ ere Aandelige Hoerkarle oc Horer/ som de der vige fra GUD/ deres rætte Hußbonde/ til den allerslemmiste Hoerkarl/ som er Dieffuelen. For det Tredie siger Gud klarligen/ at 3.
hand vil tage oc oprycke bode Troldfolckene selff/ oc dem som bruge deres Raad oc Gierninger/ fra sit Folck. Oc det formedelst Offrighe-den.

I den femte Mosi Bog 18. Cap: Deut. 18. v. 10. 11.
Der skal icke være nogen Spaamand eller Daguellere/ eller nogen som acter paa Fuleskrig/ eller Troldkarle/ eller Manere/ eller nogen Sandsigere/ eller Tegns vdleggere/ el-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

ler nogen som giør Spørß-maal til de Døde. Thi at huo som saadant giør / hand er en vederstyggelighed for HErren / oc for saadan vederstyggelighed bortdriffuer HErren din Gud dem bort fra dig.

Exod. 22. v. 18. I den anden Mosi Bog 22. cap. Du skalt icke lade Troldkoner leffue. Denne Loug taler derfor saa om Quindekiøn / fordi at alt / oc i alle Land / haffue Quinderne været mere tilbøyelige til den synd / end Mændene: Lige som det ocsaa i dette Rige befindis.

Met disse / den hellige Skrifftis Vidnißbyrd / beuisis nock / at all Troldoms Konst oc vrang mening / i huor læt hun siunis for Menniſken / er et stort vederstyggeligt Affguderj / oc en frafaldelse fra den sande Gud.

Der foruden / Alle de Vidniß-

byrd

byrd i den hellige Skrifft / som fordømme Affguderj / de fordømme oc saa Troldom.

Om det femte.

AF dette / som nu tilforn sagdt er / forstaaes oc saa / huor stor en Synd Troldom er. Fordi / Troldom / i huor læt den siunis / er intet andet / end den sande Guds fornectelse oc forsuærelse / En 1. 2.
wreen Hedensk oc Dieffuels falsk Hellighed / Evangelij forueendelse / En Pact met Dieffuelen / Den Christelige Troes 3. 4. 5.
nectelse oc affsigelse. Met faa Ord at sige: Det er at forsage den sande Gud oc hans Ord / oc tilhenge Dieffuelen / oc hans Suig oc bedrægerj / Oc saa aldelis bliffue en Dieffuel aff et Menniske.

Gien-

Giensuar til Spørß-maalet.

Giensuar til det fremsætte Spørßmaal / kand lættelige tagis aff det som nu er sagt. Fordi / huad er vtilbørligere / end at lide den i den Christen Menighed / oc i Menniskens Samquem / som met Troldom oc falsk hellighed / bestaar oc bekiender sig / at være Guds Fiende? Jeg veed vel / at de som hafue vndergiffuet sig saadan Dieffuels tieniste / de mene oc sige langt anderledis. Men dennem suarer Paulus / saa sigendis: **De sige vel at de kiende Gud / men de necte hannem met deres Gierninger / efterdi at Gud haffuer Vederstyggelighed til dem / oc de ere vduelige til alle gode gierninger.**

Derfore skulle de ingenlunde lidis i den Christen Menighed / som van-

banbruge Guds Naffn til nogen Troldoms besuærelse / huad heller de sige sig der met at ville giøre Gavn eller skade. Fordi at wi haffue icke saaden en Gud / som imod sit eget Ord / imod sin ære / imod Evangelium / kand forsuare saadan Dieffuels Wgudelighed / til Menniskens skade.

Derfore maa oc skal Verdslig Øffrighed / effter Guds Loug / i den anden Mosi Bog 22. Cap. **Du skalt icke lade nogen Troldkone leffue.** Exod. 22. v. 18. Item / effter Keyserlougen *in Codice*, oc saa effter vor Danske Loug / Ja met saa Ord at sige / effter alle Folckes Seduane (om de ellers rætteligen ville forestaa det Embed / som dennem aff Gud befalet er) bruge Hærrens Dom imod saadanne Guds Bespottere / oc strengelige see til Troldkarle oc Troldkoner / oc tage dennem aff Verden / at Hærrens Naffn icke formedelst dennem skal bespottis.

Huos

Huosomhelst der imod gior / enten aff Miskundhed / hand skal vide / at det er en grum Barmhiertighed / som sparer nogle faa onde / til manges skade oc Fordærffuelse / eller for Persons anseelse / eller for Penninge / hand skal vide sig at offuertræde den Regel / som alle Dommere er aff Hærren forskreffuen / oc derfor falde i Guds Haand / oc bliffue skyldige i den samme bespottelse. Fordi hand icke alleeniste tager fremmede Synder paa sig / for huilcke hand oc saa bliffuer skyldig for Gud / oc acter Guds Ord for intet / Men hand oc saa / som en wtro Hyrde / oc wskøtsommelig Menighedens forsørgere / met sin forsømmelse / oc sit Embedis forladelse / tilsteder sine Undersaatte / at fly til Dieffuelens Leyr / huilcket er den grummiste Gierning / der nogen kand tænckе.

Derfore skal Verdslig Øffrighed / lige som alle Guds hellige Budords Voctere / saa megit den vduortis

tis Lydactighed er anrørendis / met all hellig nidkierhed straffe all Guds naffns bespotteise / oc legge vind paa at de kunde være deres Undersaattes Speyel / til all dyd / Gudfryctighed oc Erlighed / paa det at Undersaattene / som giffue act paa dem / kunde haffue et ærligt Leffnitz efftersiun / huilcken de maa tryggeligen til Guds ære efterfolge.

Denne paamindelse haffuer ieg nu saa ladet vdgaa / paa det at Øffrigheden icke daarlige skal handle noget / oc icke vdstyrte wskyldigt Blod / til deres egen Fordærffuelse / førend de fuldkommelige faa offuerhørt / vdgranskett oc forfaret Sagen / oc paa det de icke aff nogen synderlig *Affect* eller begæring / Men aff Rætferdigheds kierlighed skulle bruge / icke deres / men Herrens Dom / paa de skyldige.

Dette er det / som paa denne Tid indfalder / om det fremsatte Spørsmaal / en anden Tid vil ieg / om det-

te

te icke siunis nock at vare/ det samme ydermere forklare.

Om Diefflemanere.

HEr paa støde sig ocsaa hine Diefflemanere / huilcke som mene sig formedelst nogle vedtagne Ords opregnelse at kunde vdriffue Dieffuelen / eller ocsaa at giøre Ormes Forgifft til intet. Fordi denne S. Povels Sententz er stadig oc wryggelig: Bogstaffuen slar ihiel / Men Aanden giør leffuendis/ fordi den hellige Skrifft / i det mand den troer oc legger paa Hiertet / er det en salig Lærdom / Men i det at hun opregnis / læsis eller skriffuis / foruden en liffactig Tro/ er det ickun en død Bogstaff oc slar ihiel/ oc det icke aff sig selff / eller sin egen Natur/ Men for Menniskens skyld som vanbruge Bogstaffuen. Derfore / ligesom ieg visseligen troer oc actter / at

2. Cor. 3. v. 6.

det

det er Troldom / om nogen tæncker sig at kunde vdjage Dieffuelen / met nogle vedtagne Ords krafft / i huadsomhelst Ceremonier eller Tegn mand der til bruger: Lige saa siger ieg det at være Gudeligt / oc en sterck Aands Vidnisbyrd / om nogen formedelst Troen oc Guds paakaldelse / offuerwinder Dieffuelen / oc vddriffuer hannem aff sin Bolig.

Dette regner ieg iblant de vnderlige Gierninger / met huilcke Gud vndertiden beuiser sin nærwærelse / Lige som det i fordum tid skede i Jødeland / oc der effter i den første Christi Kircke. Men at tillegge Ragelse / eller Papistisk smørelse / eller nogen Guds Ords Tieneris Orden / denne krafft / det er slæt Gæckerj / Effterdi at det er en brendendis Troes besonderlige Gierning / oc icke noget Menniskelig Stats eller Ordens vdrætning.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

Om Kaarssens Tegn.

DEr foruden støde sig ocsaa imod troens Natur / de som tillegge Kaarssens tegn / enten tegnet met Fingre / eller skreffuet/ eller giort aff Træ / eller anden Materj / nogen krafft imod Siugdom / eller imod Dieffuelen / Fordi / Figurer eller tegn ere icke krafftige / huercken aff Naturen / icke heller aff Guds ordning oc skick. Dette tegn haffuer oc ingen forjættelse.

Derfore er det aldelis wchristeligt oc wgudeligt / at tillegge Kaarssens Tegn nogen forborgen Krafft eller maet.

Her maatte nogen sige: Er det da icke tilbørligt / at et Gudfryctigt Menniske betegner sig met Kaarssens tegn? Maa mand icke haffue Kaarssens tegn giort eller skreffuit? Suar: Det er tilbørligt / met saa skæl/ at mißbrug oc vrang tro er borte. Det er tilbørligt / om du bruger

Kaars-

Kaarsset lige som et Feltetegn / som skal paaminde dig om Christi seyeruinding. Det er tilbørligt / om du haffuer det Kaarß i steden for en Christen Ridders løsen eller Feltskrig / met huicket du bekiender oc bestaar dig / at være Dieffuelens oc hans Lemmers Fiende / huorfore ieg ingenlunde forbiuder det hellige Kaarssis tegn at indtrycke i Børns Ansiet oc Bryst / naar de døbis / met saa skæl / at det skeer alleniste til den ny indujelsis tegn / ved huilcken de i Daaben suerge den Kaarßfeste Christo / oc loffue sig at ville stride vnder hans Fennicke. Det er tilbørligt / om du sætter Kaarssens tegn for dine Øyen / lige som den Christelige Lærdoms amindelse / om du haffuer det som Christi pjnis hukommelse / om du opreyser det som en Triumph oc Seyeruindings tegn / at Dieffuelen er offuervunden.

Tuert imod / er det vtilbørligt / at opreyse noget Kaarß / for huil-

cket du skulde nedfalde oc tilbede / fordi det strider klarligen imod det første Bud / oc imod den Bøn / som oss er forskreffuen aff vor HERRE Christo. Det er icke tilbørligt / at du tillegger kaarsset nogen krafft / imod siugdom eller Dieffuelen. Det er icke tilbørligt / at mand for nogen Religions eller Guds tienistis skyld bær Kaarß paa Klæderne / som et slags Muncke gtøre / fordi dette er altsammen besmittet met falsk Helligheds Smitte. Men at nogle aff de hellige Fædre / *Augustinus*, *Epiphanius*, oc *Athanasius*, siuntis megit at tillegge Kaarssens tegn / det skal ræt forstaaes / effter de maader / som ieg nu her haffuer opregnet.

Der foruden synde de ocsaa her vdi / som tillegge vjet Vand / vjede Liuß / vjet Salt / Chrisme / Papistisk Smørgelse / Papistisk Olie / oc andre falske oc gæckelige Papistiske Ceremonier / nogen krafft imod Guds

Ord.

Ord. Fordi de som det giøre / de icke alleeniste friste Gud / Men de ocsaa bruge det / for huicket en liffactig oc saliggiørendis Tro aldelis forskreckis oc forfærdis. Thi dette er Troens Røst: Dit Ord er mine Fød- pſal. 119. ders Lycte / oc mine veyes Liuß. Jeg v. 105. haffde foret oc sæt mig for / at bevare dine Rætferdigheds Domme. Ja / dette er Troens rætte art / at den icke søger hielp hoss Troldfolck / Signekoner / Spaamænd / eller andre Satans Lemmer. Den icke met Saul / 1. Sam. 28. v. 7. søger raad hoss Spaakoner i Endor. Icke met *Ahasia*, 2. Reg. 1. v. 2. hoss Baalsebub / den Fanden i Ekron / Men langt heller met den gode David / hoss den leffuende Gud i Himmelen / Psal. 120. v. 1. Jeg holt mig til Herren i min Nød / ieg raabte / oc hand bønhørde mig. Met Esaia / Esa. 26. v. 17. søger Herrens Ansict. Met Josaphat sigendis / 2. Par. 20. v. 12. Vore Øyen ere til dig

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

Hærre. Bede til Hærren met Ezechia / Esa. 38. v. 2. Saa vende Ezechias sit Ansiet til Veggen / oc bad til Hærren. Met Ephraim sigendis/ Hos. 6. v. 1. Kommer / oc lader oss vende til Hærren / Thi hand haffuer søndersreffuet / oc hand skal læge oss / Hand haffuer slaget / oc hand skal forbinde oss.

Den søger Hærren met den Kongelige Mand/Joh. 4. v. 48. Met Høffuitzmanden Matth. 8. v. 6. Oc met den Cananeiske Quinde raaber Matth. 15. v. 22. Ach Hærre/Davids Søn/ forbarme dig offuer mig. Item / paakalder Hærren alleene i Nøden / effter befalningen/ Psal. 50. v. 15. Paakald mig/etc. Esa. 55. v. 1. 2. 3. Matth. 11. v. Troen veed oc vel / mand kand icke baade søge hielp oc Raad vnder Kaarsset / hoss Gud oc Dieffuelen / 1. Reg. 18. v. 21. Matth. 6. v. 24. 2. Cor. 6. v. 15. Derfore / efterdi at en rætskaffen tro intet bruger eller forsøger imod / elles

eller foruden Guds Ord / da skullede Gudfryctige fly all troldoms vederstyggelighed / oc Papistiske besuerrelser oc manelser / lige som Pestilentz oc Forgifft / oc skulle lade sig styre oc lede aff den Himmelske Lycte / som er Guds Røst / huilcken er giffuen ved Propheternes oc Apostlenes Scrifft.

Den Almæctigste Gud / vor HErris Jesu Christi euige Fader / som oss ved sin Søns død oc Pine haffuer vdfrjet aff Dieffuelens Rige oc Tieniste / oc kaldet oss til den rætte lydighed oc sande Guds Tieniste / giffue oss Naade / at wi kunde aff den Himmelske Røst lade oss lede / oc aff gantske mact oc Formue / imodstaa / fly oc sky / all Dieffuels Troldom oc Besuerelse / met anden falsk Hellighed oc vrang Tro / oc

beuare oss alle vdi sit Naffns
fryct/ bekiendelse oc paakaldel-
se/ paa det wi maa vndgaa
Diefuelens Rige/oc met Gud
Fader / Søn oc hellig Aand /
leffue salige til euig tid / huil-
cken være ære oc mact / fra
euighed til euighed
AMEN.

PRO.

PROPOSITIONES.

Jmod Troldom/oc Dieffuelens / oc andre Creaturs besuærelse oc Manelse:

Fremsatte i en *Disputatz*;
Aff
D. Niels Hemmingsøn/
vdi *Martio*, *An.* 1569.

1.

Eerdi Gud vil aluorligen oc strengeligen / at hans Naffn skal helliggiøris iblant Menniskene / oc vdkræffuer aff alle Menniske/Kuudskab/Tro/Haab/oc gierning effter sit Ords Regel: Da fordømmer hand all sit Naffns oc ords vanbrug / oc truer dem alle met euig Straff / som det vanære oc misbruge.

2.

Men / fordi Dieffuelen er den Christen Kirckis Fiende / stunder

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

hand der allermest efter/ at Guds ords oc Naffns mißbrug kand huer dag/ jo meer oc meer vore iblant Menniſken. Thi met ſaadan mißbrug legger hand vind paa/ lige ſom met en Krigsryſtning/ at vndergrafue oc nederbryde den Chriſten Kirckis Mure.

3.

Her aff kommer det/ at Dieffuelen giør ſig ſaa lydig oc villig for ſaadanne daarlige Menniſke/ ſom mißbruge Guds Naffn oc hellige Ord til Troldom/ ſignelſer oc manelſer.

4.

Oc endog det er forſtreckeligt at tæncke paa/ at Dieffuelen ſkal bruge ſaa ſtort tyranni imod Menniſkens Kiøn: Dog er det mere forſtreckeligt/ at tæncke paa Guds rætferdige Vrede/ ſom tilſteder Dieffuelen/ at bruge ſaadant Tyranni.

5.

Men Aarſagen til ſaadan Guds

tillas

tilladelse / giffuis tilkiende aff Apostelen S. Povel / til de Tessalonicker i det andet Breffs 2. Cap. Gud / siger hand / skal sende dem krafftige Vildfarelser / at de skulle tro Løgn / paa det de skulle alle bliffue dømde / som icke tro sandhed / men samtycke wrætferdighed. 2. Thes. 2. v. 11. Rom. 1.

6.

Disse Dieffuelens krafftige vildfarelser oc Bedrægerj / begribe oc indeholde alle Konster oc Veye / met huilcke hand enten forkrencker Guds ord / eller oc mißbruger det / til Guds bespottelse / oc deres Fordømmelse / som aff Dieffuelen forledis oc bedragis.

7.

Denne Guds Naffns oc Ords allerslemmiste oc wuærdigste vanbrug / kand mand see vdi Troldoms konst / signelser oc wgudelige manelser.

8.

Oc endog at Sathan i sandhed icke

icke kand tuingis/ huercken met Troldom/ betegnelse/ eller vedtagne besuærelser: Dog alligeuel lader den bedragelige Aand/ som hand imod sin Villie nødis til at giøre det/ der hannem aff Troldfolck oc Manere biudis oc befalis.

9.

Oc haffuer Sathan disse Aarsager/ huorfore hand er Troldfolck oc Manere lydig/ huilcke met rætte skulde fratrænge alle Menniske/ at de icke saa daarlige skulde vndergiffue sig Dieffuelen/ til Guds bespottelse.

10.

1. Den første sag er/ fordi Dieffuelen vel veed/ at Guds Naffn oc Ord vanæris aff ingen ting mere/ end aff Troldoms wgudelighed.

11.

2. Den Anden/ Det er Dieffuelen et herligt oc lystigt Spectackel/ at hand seer Menniſken/ som aff hannem ere lærde oc bedragne/ at forac-

te

te Guds aabenbare forbud / oc forsage Troen. Thi at effterdi Guds Ord er Troens Regel / da kand det icke skee / at Troen kand bliffue bestandig / huor som hendis Regel bliffuer borte / eller henføris til Guds vanære.

12.

Den tredie Sag giffuis tilkiende hoss Matthæum i det fierde Capit. at Dieffuelen stunder effter / at menniſken skulle søge andre middel / til at bekomme Velfærd oc ære / end Gud haffuer ordineret / Det er: Hand hendriffuer Menniſken / at de fordriſte sig til at corrigere oc mestre Guds Ordning / huilcket er i Sandhed en gruelig Guds friſtelse. 3. Matth. 4. v. 8. 9. 10.

13.

Det er Guds ordning oc stick / at Guds Naffn oc Ord skulle tiene til / at opbygge Christi Rige / oc at berede Menniſkens Salighed: Jmod denne Ordning giøre de aabenbarlige / som miſsbruge Guds Naffn oc Ord

til

til Troldoms wgudelighed/ ved huilcke Dieffuelens Rige opbyggis/ opholdis/ stadfestis oc forfremmis. Huad kand være Dieffuelen mere tacknemmeligt.

14.

Jeg taler intet om det Hedenske Galenskab / Jeg taler intet om den fordømde / vrange Tro oc mening/ Jeg taler intet om den pact de giøre met Dieffuelen / Jeg taler intet om Dieffuelens dyrckelse oc Tieniste / aff huilcke Dieffuelen saare frydis oc glædis/ huorfore det icke er vnder/ at hand giør sig saa tienstactig for Kierlinger / Troldkoner oc Troldkarle.

15.

Men paa det at Gud kunde affuende saadan sin Vanære fra sit Folck/ som vaar formedelst Hedenske vanhellighed foruendt vdi Egypten / gaff hand sin Lougom Troldfolck oc Manere / at skulde tagis aff Verden. De ere derfor Keyserlige

oc

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

oc Kircke Louger oc Statuter / som ere vdgiffne imod denne forskreckelige Guds bespottelse / værde at holde aff oc loffue.

16.

Thi de skulle ingenlunde lidis iblant Menniskene / som til Troldoms besuerrelse oc Manelse vanbruge Guds Naffn oc Ord / saa som de der mene oss at haffue saadan en Gud / der forsuarer den Wgudelighed / som hand selff haffuer fordømt.

17.

Huad slags Troldomme som i gammel tid haffue været brugt / oc huorledis de brugtis / lader ieg derfor staa tilbage / fordi det er bedre at intet vide der aff / end at videt oc føre det til Liuset.

18.

Det er vist / at Dieffuelen som en Abe effterfølger GVD / til at opretthe oc stadfeste sit Rige. Thi lige som Gud 1. ved sit Ord / 2. Sa-

cra-

tramenter/ 3. Miracker/ oc 4. Aand/ opretter oc forfremmer sit Rige: Saa bruger ocsaa Dieffuelen/ 1. sit Ord (naar hand formedelst vanbrug/ giør Guds Ord til sit Ord) 2. Sine Sacramenter (det er tegn/ Billeder/ Bøner/ Haar/ oc andet bedrægeri.) 3. Sit Kaagteri vdi stedet for Miracker/ 4. Oc sin Aand/ ved hvilcken hand er krafftig i troldfolckes/ Signeres oc Maneres røst.

19.

Men paa det at ingen skal beskuffis met dette Ord/ *Adjurare*, det er/ at mane eller besuerge/ skal mand vide/ at det haffuer mange merckelser.

20.

Først/ bemercker det saa megit/ som eenfoldeligen at suerre/ eller noget met en haard Eed at stadfeste.

21.

Dernest/ bemercker det at mane eller besuerge/ at vdrette oc forskaffe/

at

at en anden skal suerge / oc met sin Eed loffue oc tilsige noget.

22.

For det tredie / mercker det i Almindelighed / nu at befale oc biude noget / ved Guds Naffns myndighed: Nu at bede noget / at hand for Religionens oc Guds frycktis skyld / skal enten giøre eller lade noget.

23.

Her vdaff kand besluttis / at Besuerrelse / naar den skeer / til at besuerge oc mane Dieffuelen / da styrckis oc stydis hun paa hans Tro som besuær. Men naar den brugis til at mane Menniſken / da henger besuerrelsen enten paa hans myndighed eller formanelse / som besuer oc maner.

24.

For det Fierde / bemercker det for Troldfolck / at tilnøde Dieffuelen / eller andre Creatur / formedelst nogle vedtagne ords opregnelsis krafft (til huilcke de legge nu nogle tegn /

E nu

nu andet Gæckerj) at giøre det/ d[e]
dennem befale.

25.

Men paa det mand skal vide/ at
wi icke fordømme all besuerelse: skal
mand acte/ at der ere trende slags be-
1. suerelse/ som er *Divina*, Det er/
2. Guddommelig. *Magica*, det er Trol-
3. doms. Oc *Adiaphora*, det er mid-
del/ den som er baade ond oc god/ eff-
ter som hun brugis.

26.

Guddommelig besuerelse kalder
ieg den/ met huilcken mand forme-
delst Christi Naffn/ oc en stadig Til-
lid til hannem/ vdreff Dieffuelen i
den første Kircke. Thi det hialp den
tid megit/ til at lære menniſken Chri-
sti Mact/ oc at stadfeste Evangelij
visshed.

27.

Saadan Besuerelse bruger dog
huercken Christus eller Apostlene/
Men andre Gudfryctige/ som haff-
de mindre *autoritet* oc anseelse.

Thi

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

Thi lige som Christus aff sin egen mact oc Myndighed eenfoldelige bød oc befoel Dieffuelen ad vdfare aff Menniſken / Saa giorde oc saa Apoſtlene aff Christi Myndighed.

28.

Vdi Apoſtlenes Gierninger / i det sextende Capit. siger Paulus til den Spaadoms Aand / som vaar indfaren i en Pige: Jeg biuder dig i Jæſu Christi Naffn / at du far vd aff hende: Men haffde det vaaret en *Exorciſt*, eller Troldemanere / da haffde hand saa sagdt: Jeg maner dig ved Jæſum Chriſtum / at du vdfar aff hende / Det er: Jeg biuder dig ved Christi myndighed / oc den Fryet du haffuer for hans Macts / lige som Christus bød dig det ſelff / at du vdfar aff hende. Actor. 16. v. 18.

29.

Troldoms Beſuerrelſe eller Manelſe er / naar *Exorciſter* eller

Troldemanere/ mene sig at kunde/ formedelst nogle vedtagne Ords Krafft/ oc andre Ceremonier/ nøde Dieffuelen/eller andre Creatur til/ at giøre noget. Saa som/naar Hug-
NB. orme oc Snoge besuerris oc manis/ at de skulle høide deres Edder oc forgifft høss sig/ oc icke giøre den nogen skade/ som tager paa dem/oc bær dem/ Men skulle siunis lige som de leegte met dem: Men i det at den onde Aand beuarer Menniskens Legome wskadt/ da dræber hand oc ihielslar Sielen/ met allerskadeligst Forgifft.

30.

Adiaphoram, eller middel manelse/ oc besuerrelse/ kalder ieg den/ som kand brugis baade ilde oc vel/ huordan ieg dømmer den at være/ som brugis vdi vore Kircker i Børne Daaben.

31.

Thi dersom hun brugis alleeniste til/ at giffue tilkiende/ huordanne

Men-

Menniskens Vilkor ere / foruden Christi Naade / oc huordant Menniskiet bliffuer ved Christi Naade / da kand ingen met skæl fordømme hende / Effterdi at hun paaminder / baade om Lougens Dom / imod dem som icke ere forligte met Gud / Oc om Euangelij naade / i dem som indpodis i Christo / formedelst Daaben.

32.

Men dersom hun brugis saa som i Pawedoméet / met blæselse oc Chrisme / at vddriffue Dieffuelen met / huilcken de meente i sandhed at bo vdi Menniskiet / da skeer det icke forud den aabenbare Vgudelighed oc daarlighed. Thi huercken boer Diefuelen i de Christne Forældres Børn / Thi de ere deelactige i den Pact / som Gud giorde met vor Fader Abraham: Icke gjørde heller Christi Tienere Miracle paa denne tid / fordi Miracle skulde ickun vare til nogen tid.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

33.

Det er ocsaa en middel manelse oc besuerrelse/ som skeer/ naar et menniske maner et andet/ thi hun er god/ dersom hun kommer aff en god sag oc mening/ oc strecker sig hen til en god ende: Saa som Paulus maner oc besuer de Tessalonicker/ at den Epistel som hand skreff til dennem/ skal læsis for alle Brødre. Men hun er ond/ dersom hun skeer daarlige/ aff en ringe Aarsage/ oc da dømmis oc straffis hun som en lætferdig Eed.

1. Thes. 5. v. 27.

Spørßmaal.

Om Kaarssens tegn/ Billeder eller andre Figurer/ som giøris aff vox eller anden Materie/ ere krafftige i sig selff/ eller ey?

Et Andet.

Om Samsons Haars affragelse skilde hannem ved sin styrcke: Oc om samme Haars opvext flyde hannem sin krafft igen/ eller ey?

Judic. 16. v. 19. et 22.

FIO.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

PROPOSITIONES.

Om Nyttig oc skadelig Spaadom / om tilkommende ting / iblant huilcke der indføris en tryg maade / huorledis mand skal foruente det som skee skal.

Fremsætte i en *Disputatz*,
Aff
D. Niels Hemmingsøn/
vdi *Junio*, *Anno* 1569.

1.

Det er fornøden behoff / at den Christen Kircke rætteligen oplæris oc vnderuisis / om nyttig oc skadelig Spaadom / om tilkommendis hendelse / paa det hun icke enten skal tryggeligen foracte de nyttige oc lofflige Spaadomme / eller aff en vrang Tro oc Mening indusffue sig i skadelige Spaadomme / Gud til foractelse / oc sig selff til fordømmelse.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

2.

Men paa det at mand kand ræt giøre forskæl imellem nyttige oc skadelige Spaadomme/ da er det saare fornøden/ at giffue act paa deres Aarsage oc oprindelse/ aff hvilcke mand ræt lerrer/ at dømme om dem oc deres visshed.

3.

Saa haffuer da all Spaadom/ eller kundskab om tilkommende Ting/ sin oprindelse/ enten aff Gud/ vden middel/ eller aff naturlige ting/ eller aff andet/ det er/ enten aff Dieffuelen eller aff Mennisker.

4.

Spaadom eller Kundskab om tilkommende ting/ haffuer sin oprindelse aff Gud/ naar hand ved sin indskydelse/ eller vdi andre maade/ aabenbarer Mennisken det som komme skal. Oc denne Kundskab kaldis Prophetisk.

5.

Oc er denne Prophetiske Kundskab

skab oc Spaadom derfore viss oc fast/ oc værd ae tro / fordi den kommer aff Gud / huilcken der aff euighed seer alle tilkommende ting / lige som de nærværendis.

6.

Denne Prophetiske Spaadom er saare nyttelig / saa som den der besegler oc stadfester den Christen Kirckis Lærdoms vißhed for Meñisken.

7.

Thi naar Menniskene see/ at det gaar for sig / oc fuldkommis / som Prophetierne haffue lang tid tilforn spaad oc tilkiende giffuet / stadfestis de om Gud / aff huilcken saadan Spaadom kommer / oc troe vissel igen/ at den Lærdom som Propheterne fremsætte / er Guds Lærdom: besynderlige / efterdi den stadfestis. 1. Met Guds mangfoldige aabenbarelser. 2. Mange Jertegn. 3. Mose / Propheternes / Christi oc Apostlenes eendrectighed. 4. Den Christen Kirckis beuarelse / vdi saa store

Dieffuelens oc Menniſkens ſtorm oc modſtand. 5. Oc met Sandheds Beſeyling / ſom ſkeer ved den Hellig Aand / vdi de Gudfryctiges hierter.

8.

Den Spaadom eller Kundſkab om tilkommende ting / ſom haffuer ſin oprindelſe aff naturlige ting / ſtøder ſig paa *Prognoſticis*, oc Practicker / det er tegn / om huilcke mand kand dømme om tilkommendis hendelſer.

9.

Diſſe *Prognoſtica* oc Tegn / aff huilcke mand dømmer huad ſom ſkee ſkal / ere trende ſlags / (for hues atſkillighed deres viſshed ocſaa er atſkillig) ſom er τεκμήρια, det er / viſſe oc faſte Tegn / εἰκαῖα, det er / Ipſe oc ringe tegn / oc *erratica*, det er huegendis oc wſtadige Tegn.

10.

Det førſte ſlags / ſom kaldis τεκμήρια, det er viſſe oc faſte Tegn / de giff-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

giffue viss oc wryggelig beuisning oc Kundskab / oc ere saadanne sager / som forarbeyde oc vdrette effter naturlig laab / oc fremdrage stadelige oc altid deres vdrætning.

11.

Dette slags Spaadom kaldis for sin stadigheds oc vißheds skyld *apodictica*, det er / det som haffuer wryggelig beuisning. Ved den kunde *Mathematici* oc Stiernekundige / foruden vildfarelse / tilforn sige tilkommendis Formørckelser / i Soel oc Maane. Huor aff det er aabenbare / huor lofflig den Lærdom er om Himmelens laab / naar den icke vanbrugis.

12.

Denne visse Spaadom er der til nyttelig / at wi kunde kiende Gud at haffue skabt alting / huilcken der met visse Lower styrer oc regærer den deylige Himmel. Wi skulle bekiende / dyrcke oc prise hannem / saa som Paulus lærer / til de Rom. i det 1. cap. Rom. 1/20.

Der-

Derfore sigis om Gud i Apostlenes Gierninger / at hand lod sig icke blifue uden Vidnißbyrd.

13.

Det andet slags tegn/som kaldis εἰκαία, det er / løse oc ringe Tegn/de giffue ingen viss oc wryggelig beuißning oc Kundskab/ Men ickun giette til/ oc ramme dog alligeuel tijt oc offte ræt/ thi det ere Sager / som icke altid oc stadelige fremdrage deres vdrætning / huor vdaff det skeer / at de vndertiden sla feil / for andre hemmelige sagers skyld / som dem forhindre. Denne Spaadom dog sigis at være beuisselig.

14.

Ved denne beuiselig gißning / kunde *Mathematici*, det er Stiernekundige / tilforn sige / oc tilkiende giffue/ om Regn / tør Veir / storm/ store almindelige Siuger / Fædød / om Jordens Fruct oc Grøde / oc andre ting / icke foruden deres Konstis store Loff oc Priß.

Den-

15.

Denne beyssilige Spaadom er der til nyttelig / at Menniſken kunde ræt vdi tide giøre deres Gierninger / at en Skipper icke ſkal gaa til Søes naar ſtorm tilſtunder / At en Bonde icke ſkal giøre den Gierning naar Regn tilſtunder / ſom vdkreffuer tørre Vejr / oc at mand kand met bequemmelige *præſervativer*, forvaring oc Lægedom / affuende tilſtundendis ſiugdom.

16.

Det tredie ſlags Tegn / ſom kaldis *Erratica*, det er huegendis eller wſtadige tegn / de giffue huercken viſſ eller wryggelig beuiſſning / icke heller giøre nogen viſſ gitning / de ere icke heller ræt aarſage til Meñiſkens gierning / eller til deres Lycke oc vanlycke / oc de ſla meſten deelen feil. Oc fordi at det gaar ſtundum / dog ſielden / for ſig / ſom mand aff dennem dømmer / oc det aff ſlumpelycke / da ſkuffe de / de godtroendis Menniſke / ſom

som der tage kroning paa / oc indføre dem i et forfængeligt Haab.

17.

Her aff fødis den vildfarendis oc wstadige Spaadom / som *Genethliaci*, eller fødsels regnere / (det ere de som regne oc dømme om Menniskens Lycke / aff deres Fødsels stund) bruge / huilcke der rose sig aff / at kunde aff Himmeltegn spaa oc sige Menniskens Lycke / oc huad dem skal hende oc tilfalde. Huilcket den hellig Aand icke kand lide / Derfor forbiuder S. Povel / i den Scriffuel-

Tit. 3/v. 9 se til Titum / Cap. 3. v. 9. at wi skulle holde oss fra de daarlige Fødsels beregnelser / Thi de ere wnyttelige oc forfængelige. Oc Propheten Esaias

Es. 47/13 Cap. 47. v. 13. spotter dem / som haffue ladet / eller lade sig bedrage / aff saadane Fødsels regnere / sigendis: Lad dem nu staa her oc frelse dig / de som beskue Himle / oc kige Stierner / som kundgiøre effter Maaneder / fra de ting som skulle komme ofuer dig / &c.

Endog

18.

Endog disse stundum sige Sandhed/ dog fører alligeuel Spaadoñen i sig selff / et skadelige bedrægerj met sig. Thi Menniskene som tro saadant squalder oc gæckerj / de bortledis met tiden fra Guds Ord / tuile om Guds forjættelser oc trusel / indvendis i atskillige vildfarelser / indtil saa længe (naar de saa aff Diefuelens snarer ere forhindrede) de aldelis forsage Religionen / enddog det skeer icke aabenbare met Ordene / saa skeer det dog hemmelige / oc met hiertet.

19.

Derfor haffue Gudfryctige Regentere / vdi Verdslig oc Kirckeregiment / som haffue giffuet act paa saadan fare / ladet deres Louger oc Statuter vdgaa / vnder peen oc straff / at der icke skulde findis nogen / som skulde bekiende oc lære denne bedragelige Konst / huilcken er Erligheds oc gode Seders Fordærffuelse / stridendis

dendis imod Guds Loug / oc den Christelige Troes bekiendelse.

20.

Der haffue ocsaa varet vsse menniske iblant Hedningene / som icke vilde tilstede denne Forsængelighed / at være i deres Land oc Rige. Oc *Gellius* sætter til hende met et skarpt *argument*, saa sigendis: Enten spaa de ont eller got. Dersom de spaa got / oc de sla feil / Da bliffuer du wsel / i det du forgæffuis venter. Dersom de spaa ont / oc de liuffue / da bliffuer du wsel / i det du forgæffuis fryeter. Dersom de spaa ont / oc sige sandhed / da bliffuer du wsel i dit egit Hierte oc Sind / før end aff vanlycken. Dersom de spaa got / oc lycksalige ting / oc det gaar før sig / da bliffuer der visseligen tuende skader / Thi baade bliffuer de keed aff at tøffue oc vente saa længe effter det Gode / Oc Haabet fortager dig den Nytte oc glæde / du skulde haffue aff det gode. Derfor skal mand ingenlunde bru-

bruge de Menniske/ som spaa om tilkommende Ting.

21.

Endog at *Genethliaci* kunde stundum giette noget om Legomens Natur oc Complex/ aff Fødselens oc vndfangelsens time / dog alligeuel/ efterdi Menniskens Lycke oc vanlycke icke staar paa Fødselens eller vndfangelsens time/ da bedrage de saadanne daarlige Menniske / i det at de tillegge Himmeltegnene menniskens Lycke.

22.

Thi at efterdi der ere tuende Sager til Menniskens Lycke eller Vanlycke / som er Guds forsiun / oc Menniskens villie / oc ingen aff dem ere Himmeltegnene vndergiffne / da er det i Sandhed daarligt / at ville aff en besynderlig/ ringe / vanmæctig / ja tuilactig oc vildfarendis sag/ endelige beslutte nogen vdtydning / huilcken de ypperste oc sterckiste Sager staa imod.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

23.

Mange vtallige Menniske vndfangis paa een tid/ der fødis offaa mange paa een tid / huilcke dog ere meget atskillige vdi Lycke oc Leffnit.

24.

Gen.25/2 Jacob Patriarch oc Esau / bleffue baade vndfangne paa een tid / som dog icke vaare lige / huercken met Lycke eller Leffnit.

25.

Vdi en Krig falde mange tusinde Menniske / vdi en Haffsnød omkomme mange Menniske/oc det vaare meget daarligt / at ville sige dem alle at vare fødde vnder et Himmeltegn.

26.

Derfore skal et Gudfryctigt menniske / som tæncker paa / huad hannem skal vederfaris / enten Ont eller Got / først see til Guds Forsiun / huilcken der aldrig strider imod Guds forjættelser oc hans trusel.

Denne

27.

Denne Guds forsiun vdkræffues meget. Først at wi giffue ossaldelis vdi hans vold / frycte / paakalde / ære oc bekiende hannem. Dernest / at wi tryggelige foracte / huad Verden eller Dieffuelens tienere true oss met. For det Tredie / at wi see til Guds forjættelser oc trusel / thi hand lofuer dem got som hannem elske / oc Ont som hannem hade. De Wgudelige / siger David / skulle icke leffue halff deres Alder. Ps. 55/34.

28.

Disse Guds forjættelser oc trusel omuende de / saa meget som dem mueligt er / huilcke der tillegge Himmeltegnene Menniskens Lycke.

29.

De kunde icke heller sige / At Menniskens villie regæris aff Himmeltegnene / thi det vaare at til intet gjøre Guds Gierning / at legge Gud Synden til / som hand den skulde haffue skabt / at borttage Forskæl

vdi Menniſken / paa Ont oc got / at necte Guds Ord / at vnderlegge den hellig Aand vnder *Genethliacorum*, det er Fødſels regneris Lower oc Regle.

30.

Til denne Forfængelighed hører oſsaa Spaadom / ſom Gud vdi ſin Low haffuer forbødet / naar menniſkene lade ſig at være opblæſte oc fulde aff Guddom / oc met Dieffuels ſnedighed ſtundum giette det ſom ſkee ſkal.

31.

Denne ſkadelige Spaadom ſkeer i mange maade / ſom er ved Indvoller aff Quæg / Fuleſkrig / Lader / oc ſamtale met Dieffuelen / etc.

32.

Fordi at Diefflene aabenbare dem vndertiden / hvad de haffue ſæt ſig for at giøre / ſtundum ſkuffe de dem met tuilactighed / ſtundum giette de aff naturlige ting / det ſom ſnarlige ſkee ſkal / oc det kand oſsaa ſtundum

dum skee / at de efterfølge Prophe-
ternes Spaadom / oc dem som deres
egen fremsætte / huor aff det kommer /
at det efte gaar for sig som de spaa.

33.

Men huer Christen tage sig vare /
at hand icke lader sig aff Dieffuelen
besuige / huilcket er snart til / dersom
mand ickun noget viger fra Guds
Ord / til spaadoms forsængelighed.

---

1. Sam. 28. v. 7.

Saul sagde til sine Tienere: Op /
leder mig en Quinde / en Spaakone
(en *Pythons* Frue / en Troldkone)
at ieg kand gaa til hende / oc atspørge
ved hende. Oc hans Tienere sagde
til hannem: See / der er en Quinde /
en Spaakone / i Endor.

2. Reg. 1. v. 2. 3. 4.

Ahasia falt igennem Sprinckelet
i sin Sal / som vaar vdi Samaria /
oc bleff siug: Oc hand sende Bud /
oc sagde til dem: Gaar hen / spører
ved Baalsebub / den Gud i Ekron /

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

om ieg skal leffue aff denne Siuge? Men Hærrens Engel talede til Eliam / den *Thesbiter*, Stat op / gack op at møde Kongens Bud aff Samaria / oc sig til dem: (Skeer det) for der er icke Gud i Israel / at i gaa bort at spøre ved Baalsebub / Ekrons Gud? Oc derfore / saa sagde Hærren: Du skalt icke komme ned aff Sengen / som du lagde dig oppaa / men du skalt visseligen dø.

1. Reg. 18. v. 21.

Da traade Elias frem til Folcket / oc sagde: Huor længe halte i paa baade Been? Er Hærren en Gud / da vandrer effter hannem / Men er Baal det / saa vandrer effter hannem.

Esa. 8. v. 19.

Oc naar de ville sige til eder: Søger hen til hine som spaa / oc til dem som vdlegge Tegn / dem som snadre / oc dem som huidske / (Da siger:) skal icke eet Folck søge til sin Gud? skal mand (søge) til de Døde for de Leffuende?

Esa.

Esa. 47. v. 12. 13. 14.

Stat nu (her) met dine Besuerere/ oc met din Troldoms mangfoldighed / iblant huilcke du haffuer bemøyet dig aff din vngdom/ om du kand/ maa skee / baade noget / om du kand styrcke dig. (Thi) du est truet / aff dine mange Anslag. Lad dem nu staa her oc frelse dig / de som beskue Himle/ oc kijge Stierner / som kundgiøre effter Maaneder / fra de Ting som skulle komme offuer dig. See/ de ere lige som Straa der Ilden opbrender / de kunde icke frelse deres Liff fra Lwens magt/ etc.

1. Reg. 22. v. 23.

De Michæas sagde til Achab: Herren haffuer giffuit en løgnactig Aand / i alle disse dine Propheters Munde/ etc.

Dan. 2. v. 27. 28.

Daniel suarede for Kongen / oc sagde: Det hemmelige som Kongen vdkræffuer / kunde icke de Vise/ stiernekjgere/ Spaamænd / Sandsigere/

giffue Kongen tilkiende. Men der er en Gud i Himmelen/ som aabenbarer hemmelige ting.

Matth. 24. v. 24.

Der skulle opreyse sig falske Christi oc falske Propheter/ oc giøre store tegen oc vnderlige gierninger/ At de Vduaalde skulle oc forføris (om det vaar mueligt.)

1. Tim. 4. v. 1.

Aanden siger klarligen/ At i de sidste Tider skulle der nogle affalde fra Troen/ i det de henge ved de bedragelige Aander/ oc Diefflenes Lærdom/ i deres Hyckleri som tale Løgn.

2. Petr. 2. v. 1. 2. 3.

Der skulle være falske Lærere iblant eder/ som derhoss skulle indføre fordærffuelige parti/ oc necte den HERRE som dem kiøbte/ som skulle føre offuer dem selff en hastig Fordærffuelse. Oc der skulle mange efterfølge deres Fordærffuelser. Formedelst huilcke Sandhedsens Vey skal bespot-

spottis / Oc de skulle handle met eder formedelst gierighed / met optænckte Ord / fra huilcke Dommen skal icke længe tøffue / oc deres Fordærffuelse slummer icke.

2. Tim. 4. v. 3. 4.

Den Tid skal vorde / i huilcken de skulle icke lide den salige Lærdom / Men de skulle tage sig selff Lærere / effter deres egen lyst / som deres øren kløe effter / Oc de skulle vende deres Øren fra Sandhed / oc vende sig til Fablene.

2. Tim. 3. v. 8. 9.

Lige som Jannes oc Jambres imodstode Mose / lige saa imodstaa oc disse Sandheden: Som ere Menniske met forkrenckede Sind / som due intet i Troen. Men de skulle icke faa fremgang ydermere: Thi deres Daarlighed skal bliffue aabenbare for alle / lige som oc deres bleff.

Gal. 3. v. 1.

O i affsindige Galater / huo haff-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

uer tryllet eder / at i skulle icke lyde Sandheden.

1. Cor. 10. v. 20. 21.

Jeg vil icke at i skulle haffue samfund met Diefflene. J kunde icke dricke Hærrens Kalck oc Dieffles Kalck. J kunde icke være deelactige i Hærrens Bord oc Dieffles bord.

2. Cor. 6. v. 14. 15.

Drager icke i det andet Aag met Vantro. Thi huad Deelactighed haffuer Rætferdighed met Wræt? Oc huad Samfund haffuer Liuß met Mørcke? Oc huorledis kand Christus stemme ofuereens met Belial?

1. Tim. 4. v. 6. 7.

Holt dig fra de Vanhellige / oc Kierlinge Fabel/ete.

Zach. 13. v. 2.

Oc det skal skee paa den tid / siger den Hærre Zebaoth / Jeg vil vdryde Affgubers Naffn aff Landet / oc de skulle icke ihukommis mere / Oc de falske Propheter / oc den wreene Aand/

Aand / vil ieg lade fare foroffuer aff Landet.

Sapient. 17. v. 7. 8.

Det Kaagelspil met den sorte konst / vaar oc nedlagdt / oc det store Røste om deres Konst / bleff til spot. Thi at de som toge sig fore at fordriffue den fryct oc Forfærdelse fra de siuge siele / de bieffue selff siuge / at mand oc spottede deres rædsel. Exod. 8. v. 1. 8. v. 7.

1. Joh. 3. v. 8.

Der til er Gud Søn aabenbaret / at hand skulde forstyrre Diffuelens Gierninger.

Act. 19. v. 19. 20.

Mange som haffde bruget forfengelige Konster (den sorte Konst) oc vnyttige ting / baare Bøgerne frem tilhobe / oc opbrende dem aabenbare for alle / etc. Saa krafftelige voxte Herrens Ord / oc fick magt.

Esa. 8. v. 16.

Dette Folckes Ledsagere ere Forførere / oc de som lade sig lede / ere fortabte.

Mich.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

Mich. 2.

HERREN skal oprycke aff Jacobs bolige/ den som saadant gior/ baade Mestere oc Disciple.

Rom. 16. v. 20.

Fredens Gud skal inden en stacket tid knuse Satanam vnder eders Fødder.

Psal. 15. v. 1, 2.

HERRE/ Huo skal bo i din Bolig? Huo skal huilis paa dit hellige Bierg?

Den som gaar foruden smitte/ oc gior Rætferdighed/ oc taler Sandhed aff hiertet.

Gal. 5. v. 19, 20, 21.

Kiødsens Gierninger ere aabenbare/ som ere Affguds Dyrckelse/ Troldom/ etc. Om huilcke ieg siger eder tilforn/ som ieg oc før sagde/ at de som gior saadanne ting/ skulle icke arffue Guds Rige.

Apoc. 21. v. 8.

Troldfolck/ Affguds dyrckere/ oc alle Løgnere/ deres Deel skal være i

Pølen/

Pølen / som brender met Jld oc Suoffuel / huilcket er den anden Død.

Apoc. 21. v. 27.

Der skal intet almindeligt komme ind i den store Stad / den hellige Jerusalem / eller det som giør vederstyggelighed oc Løgn / vden de som ere skreffne i Lammens / Liffsens Bog.

Psal. 97. v. 10.

J som elske HERREN / hader det Onde.

Esa. 52. v. 11.

Viger / viger / farer vd der fra / røer ved intet wreent / Gaar vd fra hende / reenser eder / i som bære HERRens Kar.

Esa. 46. v. 8.

Tæncker dog paa saadant / oc vær mandige / J Offuertrædere fører det til hierte. Betæncker de fremfarne Ting aff gammel tid / Thi ieg er Gud / oc ingen mere / Ja Gud / oc ingen er som ieg / etc.

Ma-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

Malach. 1. v. 6.

En Søn skal ære en Fader / oc en Tiener sin Herre: Oc om ieg er Fader / huor er min ære? Oc om ieg er Herre / huor er min fryct?

Prov. 3. v. 7.

Frycte HERREN / oc vig fra det Onde.

Eccles. 2. v. 19.

De som frycte Herren / troe hans Ord / Oc de som hannem elske / holde hans Bud: De som frycte Herren / giøre det som hannem behager / oc de hannem elske / holde Lowen ret.

Matth. 7. v. 15.

Voctter eder for falske Propheter / som komme til eder i Faarenes Klæder / &c.

Joh. 14. v. 15.

Dersom i elske mig / da holder mine Befalninger.

Joh 8. v. 12.

Jeg er verdens Liuß: Huo som efterfølger mig / hand skal icke vandre i mørcke / Men hand skal haffue Liffsens Liuß. *Rom.*

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

Rom. 12. v. 2.

Bliffuer icke skickede lige met dette Verden / men bliffuer forvandlede i eders Sinds fornyelse / Til at i kunde prøffue / hvilcken der er den Guds gode oc velbehagelige / oc fuldkomnen Villie.

Rom. 13. v. 12.

Lader oss afflegge mørckens gierninger / oc i føre oss Liusens vaaben.

Rom. 16. v. 17. 18.

Jeg formaner eder / brødre / at i giffuet act paa dem som giøre splidactighed oc forargelse / imod den Lærdom som i hafue lært / oc viger fra dem: thi saadane tiene icke vor Herre Jesu Christo / men deres egen bug: oc formedelst søde ord / oc smirgrende tale / forføre de de wskyldiges Hierter.

Heb. 3. v. 12. 13. 14.

Seer til / Brødre / at der skal icke være i nogen aff eder et ont vantro hierte / i det mand falder fra den lefvende Gud / Men formaner eder selff / hver Dag / saa længe det kaldis i dag /

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

idag / at der bliffuer icke nogen forhærdet iblant eder / formedelst Syndens bedragelse. Thi wi ere bleffne deelactige i Christo / dersom wi dog beholde den Væsens begyndelse fast til ende.

Eph. 4. v. 14.

Wi skulle icke mere være Børn / oc lade oss røre oc vugge aff allehonde Lærdoms Vær / formedelst men-
Heb. 13/9 niskens Skalckhed oc bedrægerj / met huilcket de sledske effter at bedrage eder.

Eph. 5. v. 6. 7. 8. &c.

Ingen forføre eder met forfængelige Ord. Thi for saadane ting kommer Guds Vrede offuer vantroens Børn. Derfore værer icke deres Medbrødre. Thi i vaare fordum mørckhed / Men nu et Liuß vdi Herren: Vandrer som Liusens Børn / (Thi Aandens Fruct (er) vdi all godhed / oc Rætferdighed / oc Sandhed) Saa i prøffue huad som er velbehageligt for Herren. Oc haffuer icke

sam-

samfund met Mørckens wfructsommelige Gierninger: Men straffer oc heller (der offuer.) Thi de iønlige ting som skee aff dem / er det oc skendeligt at sige. Men de aabenbaris alle / naar de straffes aff Liuset. Thi alt det som aabenbares / er Liuß. Derfore siger (Skrifften /) Vaag op / du som soffuer / oc stat op fra de Døde / oc Christus skal liuse for dig. Saa seer til / huorledis i skulle vandre varlige / icke som wuyse / men som Byse: Som kiøbe den leilige tid / thi Dagene ere onde. Derfore bliffuer icke wforstandige / men videndis / huad Herrens villie er.

Eph. 6. v. 14.

Fører eder i Guds Harnisk / at i kunde bliffue stadige imod Dieffuelens listige tilløb.

2. Tim. 2. v. 19.

Huer den som næffner CHristi Naffn / hand traade fra Wrætferdighed.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

1. Pet. 4. v. 3.

Det er nock at wi haffue leffuet vort Liff i den fremfarne tid efter Hedningernes villie/etc.

1. Joh. 3. v. 7.

Børn lille/ingen forføre eder.

Apoc. 14. v. 7.

Frycter Gud/oc giffuer hannem ære/ fordi at hans Doms Time er kommen/ oc tilbeder den/ som haffuer giort Himmelen/ oc Jorden/ og Haff/oc Vandkilder.

1. Joh. 4. v. 1.

I Elskelige troer icke huer Aand Men prøffuer Aanderne/ om de er aff Gud: Thi der ere mange falske Propheter vdgangne i Verden.

Rom. 8. v. 14.

Huilcke som helst der driffuis aff Guds Aand/ disse ere GVDS Børn.

Philip. 2. v. 14.

Giører alting vden knur oc tuillin Paa det at i kunde vorde wstraffelige/ oc reene/ oc Guds Børn/ mvdt

blamald

blant det Vanartige oc foruende Sleet: Iblant huilcke i skinne som (de Himmelske) Liuß i Verden/ i det i bliffue ved Liffsens Ord.

Hebr. 10. v. 24. 25. 26.

Lader oss giffue act paa huer andre / til hefftig tilskyndelse / til Kierlighed oc gode Gierninger / Saa wi icke forlade vor egen Forsamling / som nogle haffue for skick / Men formane (huer andre) oc (det) saa meget diß meere / som i see / at Dagen kommer nær til.

Gal. 6. v. 16.

Saa mange som gaa ræt frem effter denne Regel / offuer dem være Fred oc Barmhiertighed / oc offuer Guds Israel.

Helligt vorde Hærre dit Naffn/
Dit ord lad komme oss til gaffn/
At wi maa leffue Christelig /
Dit Naffn kand æris flittelig/
Fra falsk Lærdom du vær vor Tolck/
Vend om det arme forførde Folck.

Naar wi oc friſtis / lad oſſ ſtaa/
At Sathan oſſ ey fange maa/
Til huilcken Side hand kome kand/
Hielp oſſ at wi faa offuerhaand/
Met en faſt Tro imod hans Liſt/
Der til hielp oſſ O Herre Chriſt.

Item:

Lad ingen modgang/ lyſteller nød/
Saa ſterck mig komme til hende/
Huad heller jeg ſkal leffue eller dø/
At de mig fra dig vende/
Lad ingen Ting vær' mig saa kier/
Der mig ſkal fra dig drage/
Alle mine Dage/
Aff alt det i Verden er/
Du ſkalt mig ene behage.
Jeg ligger her i Aandelig ſtrid/
Den Dieffuel giør mig ſtor vaande/
Oc giør der til ſin ſtørſte flid/
At komme mig ſig til haande/
Thi hielp oc ſtyrck min ſkrøbelighed.
Ellers saa maa jeg falde/
Nu met alle/
Skriffien ſiger / du eſt tro/
Thi monne du mig hußuale.

Pſal.

Psal. 148. v. 12. 13.

Vnge Drenge/oc Jomfruer
ocsaa/de Gamle met de Vn-
ge/skulle loffue HERRENS
Naffn/Thi hans Naffn er op-
høyet alleene/hans Herlig-
hed (gaar) offuer Jord
oc Himmel.

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

TRentet i Kiøbenhaffn/ Aff Salomone Sartorio/

M. DC. XVIII.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)

523.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Det Kongelige Bibliotek / The Royal Library (Copenhagen)